

TIJDSCHRIFT
VAN HET
NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

4° Jaargang

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1896

Particulier papieren geld in Nederlandsch-Indië.

Papieren geld circuleert in Nederlandsch-Indië, althans te Batavia, sedert Juli of Augustus 1752, nadat op den 2^{den} Juni van dat jaar aan de Bataviasche Bank-courant van Regeeringswege was toegestaan uit te geven bankbrieven ter waarde van 100, 500 en 1000 rijksdaalders, een half jaar later vermeerderd met gezegelde bankbrieven van 2000 tot 10.000 rijksdaalders en van ongezegelde ad 5 rijksdaalders en daar beneden. *)

Niet één exemplaar dezer bankbrieven heeft, voor zooverre bekend, aan den tand des tijds weerstand geboden.

De Indische Regeering zelve, door gebrek

*) *N. I. Plakaatboek*, VI, 225—311. Zie ook deel V, bl. 559, waar sprake is van eene vier jaren oudere poging om door middel van 200, voor de circulatie bestemde, rentegevende obligatiën aan toonder, ieder 1000 rijksdaalders groot, te voorzien in geldgebrek.

aan klinkende munt in hare kassen gedwongen, ging eerst in 1782 noode over tot de uitgifte van papieren geld ter waarde van 25, 50, 100, 200, 300, 400, 500 en 1000 rijksdaalders, welk papieren geld den naam van credietbrieven of papieren van crediet kreeg. *)

Hoogst bescheiden was die eerste stap op een weg, welke aan Indië zooveel leed zoude bezorgen.

Het bedrag toch dezer uitgifte werd tot niet meer dan 150.000 rijksdaalders beperkt; het papier der Crediet-brieven was gewoon Hollandsch schrijfpapier; de druk niet beter dan die, welken ieder boekdrukker kan leveren; drie handteekeningen van leden van den Raad van Indië moesten dit onbeholpen product sanctioneren.

Maar de Indische Regeering kon in 1782 gemakkelijk tot den aanmaak en tot de uit-

*) *N. J. Plakaatboek, X, 632, vlg.* „In byzondere aanmerking genomen weezende,” leest men daar, „of ten dien eynde [t. w. de voorziening in kas-middelen] onder andere meede niet van nut en dienst zoude kunnen zyn het introduceeren en gangbare verklaren van brieven van credit, dog de dispositie daar op telkens in surchance gehouden zynde, in hoope, dat de reets beraamde en in het werk gestelde maatregelen aan de verwagting beantwoorden en dat, zo daar door, als door den aanbreng van geld uit Nederland, de gevreesde ongelegentheeden, waarin men, zonder het inslaan en emploieeren van buitengewone wegen en middelen, ongetwyffeld eerlange zal geraaken, binnen korten cesseeren zouden; en dat gewigtig object thans nader in aandagtige overweeging en nogmaals resumtie genomen wordende van eenige, over dit onderwerp handelende papieren, zo is” enz.

gifte van papieren geld besluiten, minder gemakkelijk viel 't haar zulks aan den man te brengen. Want aanvankelijk wilde het Indische, meer bepaald het Bataviasche publiek van dit geld niets weten, — volgens den kassier der Regeering omdat de coupures op te hooge sommen waren gesteld. Zij haastte zich dan ook in Februari 1783 stukken van 5, 10, 15 en 20 rijksdaalders en een jaar later van 2, 3 en 4 rijksdaalders te doen vervaardigen. 1)

Al ras moest de Indische Regeering onder vinden, dat haar gebrekkig, uiterst primitief, papieren geld voor vervalsching niet veilig was. Herhaaldelijk zag zij zich dientengevolge genoodzaakt hare „goede en beminde onderdanen” te waarschuwen tegen vervalschte, eerlang ook voor absoluut valsche stukken en in December 1785 was zij verplicht al haar tot dat tijdstip uitgegeven papieren geld in te wisselen tegen nieuwe stukken, welke, als beteren waarborg tegen namaak, niet drie, maar zes handteekeningen vertoonden. 2) Doch ook dit tamelijk zwakke middel hielp niet. Een nieuwe, meer gecompliceerde druk der biljetten met

1) *N. I. Plakaatboek*, X, 649 *vlg.* en 705. — Te gelijker tijd (Febr. 1783) kwam bij de Ind. Regeering het heillooze denkbeeld op om van Japansch staafkoper de welbekende, afschuwelijke „bonken” te laten maken, welk denkbeeld echter eerst in 1796 verwezenlijkt werd.

2) *N. I. Plakaatboek*, X, 777.

cursieve letters, hoopte de Indische Regeering in April 1788, zoude beter voldoen; eveneens te vergeefs.

Het zoude te verre voeren en te eentoonig worden alle maatregelen der achtereenvolgens over Ned. Indië geregeerd hebbende besturen uit het laatst der vorige en het begin dezer eeuw op te sommen, welke op hun papieren geld betrekking hebben; ook behoort zulks niet tot het eigenlijke doel van dit opstel. Genoeg zij aan te teekenen, dat Ned. Indië met onvoldoend gewaarborgd, papieren geld overstromd werd en, als natuurlijk gevolg daarvan, een colossaal agio op contanten te voorschijn trad.

Nog verkeerde het Indische muntwezen in een schromelijk verwarden toestand, toen in 1828 de Javasche Bank in het leven werd geroepen, niet zonder pressie van de zijde der Regeering om de aandeelen dier bank, welke thans 170 à 180 pCt. genoteerd staan, geplaatst te krijgen.

Met uitsluiting van alle andere werd die bank geoctroyeerd, o.a. tot de uitgifte van biljetten, groot 1000, 500, 300, 200, 100, 50 en 25 guldens, *) eene bepaling, waarbij men de lessen der geschiedenis uit het oog verloor.

*) *Indisch Staatsblad*, 1827, No. 111.

Want -dezelfde fout van 1782 werd thans weer begaan, t.w., dat coupures van minder waarde dan *f* 25,— juist diegene, waaraan het groote publiek de meeste behoefte heeft, niet werden aangemaakt en uitgegeven.

Van die fout beproefde eerlang het Engelsche, te Batavia gevestigde Handelshuis, THOMAS BAIN and C^o., partij te trekken door de uitgifte van biljetten ter waarde van *f* 10.— daarbij zorg dragende, dat zijne biljetten weinig kans op namaak aanboden, eene kans, welke voor het overige, toenmaals in Indië gangbare, papieren geld nog al te groot was. Opmerkelijk is dan ook het verschil in karakter van laatst bedoeld papieren geld en dat van de firma BAIN and C^o. Terwijl de eerste soort smakeloos, lomp en plomp op een gewone drukpers was aangemaakt, munt de laatste uit door fijnheid en door een echt Engelsche type.

Tot het graveeren van de hiertoe onmisbare koperen plaat riep genoemde firma de hulp in van eenen te Meester-Cornelis gedetineerden „falsaris-crimineel,” met name BLANDFORD, die blijkens achterstaanden, *) met de origineele, toevallig bewaard gebleven plaat vervaardigden afdruk zich zeer goed van zijne taak kweet, — ten spijt van de personen, belast met het toezicht op de gevangenis te Meester-

*) Zie plaat I.

Cornelis, die van BLANDFORD's graveeren niets bespeurden. Veel kan alzoo dat toezicht niet te beduiden hebben gehad; trouwens bedoelde gevangenis verkeerde, evenals toenmaals vrijwel alle gevangenissen in Ned.-Indië, ook in andere opzichten in een zeer gebrekkigen staat.

Het vignet, dat dien afdruk versiert, stelt onmiskenbaar Batavia voor, gezien van het zoogenaamde Jaagpad. Immers de noordzijde van het bekende kasteel van Batavia met de daarin aanwezige Waterpoort en het daarboven staande „logis” zijn er duidelijk herkenbaar op afgebeeld, maar overigens is alles phantasie. Want de stad en bergen, welke ter zijde van het kasteel op den achtergrond te voorschijn treden, liggen in de werkelijkheid achter of zuidelijk, niet oostwaarts, zooals op het vignet, van het kasteel en zijn dientengevolge van het standpunt, hetgeen de teekenaar koos, onzichtbaar.

Opvallend is, dat de firma BAIN and C^o. haar papieren geld niet bij zich, te Batavia, maar bij hare filialen te Londen en te Liverpool inwisselbaar stelde, — een feit dat slechts verklaard kan worden door gebrek aan constanten te Batavia, tenzij men aan kwade trouw wil denken, welke moeielijk te bewijzen zoude zijn. Die overwijzing naar Londen en Liverpool moest echter, naar het voorkomt, de

uitgifte van dat papieren geld al dadelijk onmogelijk maken. Want wie zoude zich, bij de toenmaals gebrekkige communicatie tusschen Batavia en Londen of Liverpool, de moeite, het tijdverlies en het risico getroosten om eene noemenswaardige hoeveelheid van dat papieren geld ter inwisseling naar Londen of Liverpool mede te nemen, dan wel derwaarts te remitteren? En zonder één van die twee wegen in te slaan zoude geen houder van het papieren geld daarvoor ooit 10 guldens of 15 shillings 6 pence in handen krijgen. *) De kans was derhalve al zeer gering, dat het papieren geld van de firma BAIN and Co. op Java algemeen gangbaar zoude worden.

Ten onrechte verontrustte zich daarom het plaatselijke bestuur van Batavia, toen het de aanstaande verschijning van het bewuste papieren geld vernam.

Want nauwelijks was de plaat gereed en waren daarvan drie proefdrukken genomen, of de Baljuw der Ommelanden van Batavia, onder wien Meester-Cornelis sorteerde, liet de plaat van den graveur afvragen, zooals de firma BAIN & Co. beweerde „for the purpose

*) De koers, volgens welken deze verhouding van Ned.-Indisch tot Engelsch geld is berekend, is ± 2 pCt. lager dan de in 1829 te Batavia gewone koers op Londen, vermoedelijk omdat de firma BAIN & Co. op fluctuatien in dien koers rekende.

of looking at and showing to his friends," maar inderdaad om zich van de plaat meester te maken, welke hij weigerde terug te geven.

Den 23sten Maart 1829 vestigde de Hoofd-Baljuw van Batavia de aandacht van den Landvoogd, den Commissaris-Generaal L. P. J. BURG-GRAAF DU BUS DE GISIGNIES, op het bestaan dier plaat, daarbij zijne vrees te kennen gevende, dat de afdrucken aan de inlandsche bevolking als gereed geld zouden worden opgedrongen.

De Commissaris-Generaal raadpleegde naar aanleiding hiervan het Hoog-Gerechtshof van Ned. Indië, welk college den 1sten April 1829 adviseerde, dat geene vrees voor eenig misbruik in casu behoefde te bestaan; dat aan de firma BAIN & Co. evenmin als aan iemand anders de vrijheid kon worden betwist tot het uitgeven van zoodanig papieren geld, als genoemde firma bleek voornemens te zijn uit te geven; en dat, ingeval van verkeerd gebruik van dat geld, de politie en de justitie den schuldige konden vervolgen.

Dit alleszins juiste, maar voor dien tijd wel wat liberale advies, veroorzaakte verschil van gevoelen in den Raad van Ned. Indië, aan wiens oordeel de kwestie tien dagen later werd onderworpen.

Het Raadslid GOLDMAN was 't met den Hoofd-Baljuw volkomen eens, dat de min schrandere

inlander met het bewuste papieren geld ten
 zeerste benadeeld zoude kunnen worden, om-
 dat deze zoovele jaren gewoon was geraakt
 aan de behandeling van papieren munt, waar-
 mede het papier in kwestie, wat den uiterlijken
 vorm betrof, volgens den heer GOLDMAN, zeer
 veel overeenkomst had. *) Naar zijn gevoelen
 zoude 't ook nadeelig kunnen zijn voor de
 operatiën van de Javasche Bank en de uitgifte
 van het papieren geld dier bank belemmeren,
 terwijl overigens geene noodzakelijkheid voor
 de emissie van papieren geld der firma
 BAIN & Co. op Java bestond. De heer GOLD-
 MAN vond tevens alleszins gegrond en der
 aandacht van den Commissaris-Generaal over-
 waardig de opmerking van den Hoofd-Baljuw,
 dat bij het publiek niet bekend was, als zouden
 de heeren CASTELLAIN, SCHAEFTER & Co. de
 firma BAIN & Co. tot hunne bankiers te Batavia
 hebben aangesteld en vermeende, dat in allen
 gevalle daartoe vooraf de vergunning van
 het Gouvernement had behooren gevraagd te
 worden.

Op grond van deze overwegingen adviseerde
 de heer GOLDMAN, — een ambtenaar van den
 echten, ouden, Compagnie's-stempel, die niet

*) Deze adviseur heeft kennelijk de beide soorten van papieren
 geld, waarvan hij melding maakt, niet nauwkeurig met elkaar ver-
 geleken, want in werkelijkheid gelijken ze niets op elkaar.

vroeg wat kon en mocht, maar alleen lette op hetgeen hij goed en nuttig vond, — dat aan de firma BAIN & Co. moest worden ontzegd de permissie om het door haar vervaardigde bankpapier uit te geven.

De overige leden van den Raad van Ned. Indië deelden dit gevoelen niet, maar vereenigden zich met het advies van het Hoog-Gerechtshof. Naar hun oordeel was, noch in den vorm, noch in den tekst van het Engelsch-Bataviasche papieren geld eenige overeenkomst met het oude gouvernementspapier te vinden.*) De briefjes waren niets anders dan accepten om eene som van *f* 10.—, gereduceerd tot Engelsch geld, bij de heeren CASTELLAIN, SCHAE-TER & Co. te Londen of te Liverpool te betalen. Het maken en afgeven van zoodanige accepten kon, volgens die raadsleden, aan niemand worden belet, evenmin als het verkoopen van wissels; noch had het Gouvernement de bevoegdheid om den vorm daarvan aan de acceptanten of trekkers voor te schrijven. Geen mensch, die eenigszins met gouvernementspapier of met zoodanig ander papier, als door het Gouvernement toenmaals aangenomen en uitgegeven werd, bekend was, zou de accepten van de firma BAIN & Co. beschouwen als daartoe te behooren; en de inlander was zoo

*) Waarschijnlijk wordt bedoeld het papieren geld, creatie A^o 1815.

onnoozel niet meer, dat hij geen onderscheid zoude zien. 1) Daarenboven zoude het wantrouwen, waarmede de inlander over het algemeen nieuwigheden bejegt, hem spoedig doen beproeven, of de accepten van de firma BAIN & Co. bij 's lands kassen of door particulieren als courant geld in betaling werden aangenomen; en, het tegendeel daarvan ondervindende, zoude hij bespeuren, dat men hem zocht te bedriegen, zoodat het misbruik, hetwelk gemelde firma daàrvan zoude willen maken, — gesteld dat zulks werkelijk haar voornemen was, — al zeer spoedig ontdekt en verijdeld zouden worden.

De meerderheid van de leden van den Raad van Ned. Indië of eigenlijk van de toenmalige Indische Regeering 2) vond derhalve geenc termen om de firma BAIN & Co. te verbieden zich van de bedoelde accepten te bedienen en deze, evenals hare overige handels-effecten, te plaatsen bij een iegelijk, die genoeg crediet

1) Zoo algemeen als deze stelling hier wordt gesteld, was zij onjuist, want nog menig jaar later zijn etiketten van flesschen, enz. meermalen aan den het lezen niet machtigen inlander als bankpapier in de handen gestopt, — iets, dat in het meer ontwikkelde Nederland met bons voor sigaren, enz. in den vorm van bankpapier ook is gebeurd.

2) Met de benaming: „Regeering” bedoelde men te dien tijde den Luitenant-Gouverneur-Generaal in Rade, boven welke hooggeplaatste ambtenaren de Minister van Staat, Commissaris-Generaal als hoogste macht gesteld was.

in hare handteekening en in hare soliditeit stelde, behoudens de maatregelen, welke in allen gevalle de politie behoorde te nemen tegen bedrog. Zij stelde daarom bij missive van den 15^{den} April 1829, No 627 aan den Commissaris-Generaal voor overeenkomstig hare zienswijze te beslissen.

Deze was blijkbaar met de zaak verlegen. De argumenten van het Hoog-Gerechtshof en van de meerderheid der Regeering zag hij geene kans te ontzenuwen en aan den anderen kant wilde hij geen ongelijk geven aan het Raadslid GOLDMAN en aan den Hoofd-Baljuw van Batavia. Hij besloot daarom — misschien ook om tijd te winnen — nog een adviseur te raadplegen en wel de Directie van de Javasche Bank.

Veel licht verschaftte hem dat raadplegen niet, want bedoelde Directie, meer bevreesd voor namaak van haar eigen papieren geld dan voor iets anders, schreef: „dat het moet be-
„vreemden, hoe aan den maker van het over-
„gelegd billet, die als falsaris crimineel gese-
„cludeerd wordt gehouden, oogluikend blijft
„vergund om door een ieder naar goedvinden
„tot allerlei einden gebezigd te worden, en
„de Directie van gevoelen is, dat geene om-
„standigheden rechtvaardigen om dien gevaar-
„lijken misdadiger van de scherpste bewaking

„te ontslaan, en diensvolgens in eerbiedige „overweging geeft, dat hiertoe maatregelen „worden geprovoceerd met uitdrukkelijk verbod, „dat immer buiten voorkennis der politie iets, „hoegenaamd, door dien gedetineerde worde „vervaardigd.”

Ten slotte gaf de Directie als haar gevoelen te kennen: „dat noch de privilegiën, aan de „Javasche Bank geschonken, noch de hier te „lande beschreven wetten, het uitgeven van „promessen aan toonder kunnen weren. Doch, „bijaldien het bedenking mocht overlaten, of „deze onbestemde vrijlating niet eenigermate „kon worden gewijzigd, de Directie als een „dienstig middel tot voorziening vermeent te „mogen aanbevelen — in navolging der in „Engeland bepaalde zegelheffing op alle bank- „noten, uitgezonderd die, welke de Bank van „Engeland uitgeeft — bij ampliatie op het „recht van het klein-zegel in Ned. Indië te statu- „eeren, dat alle billetten betaalbaar aan toonder, „van welken naam of vorm ook, welke niet „bijzonderlijk zijn bevrijd of ontheven, in eene „verhouding niet beneden één ten honderd „gezegeld zullen worden en dat dit recht telkens „om de twee jaren zal worden hernieuwd.”

In dat zegelen schijnt de Commissaris-Generaal weinig heil gezien te hebben; althans hij bepaalde zich voorloopig tot eene aanschrijving

aan Z. Exc. den Luitenant-Gouverneur-Generaal om den Hoofd-Baljuw van Batavia te verzoeken maatregelen te nemen, opdat met de accepten, door de firma BAIN & Co. uit te geven, geen bedrog zoude worden gepleegd en dat deze vooral niet aan inlanders of andere onkundige personen als gereed geld, als gouvernements crediet-papier, als banknoten van de Nederlandsche Bank of als eenig ander, met gereed geld gelijkstaand papier zouden worden opgedrongen. Teyens moest de Hoofd-Baljuw onderzoeken, hoe een gevangene, buiten voorkennis van de politie, tot het graveeren van een koperen plaat gebruikt was kunnen worden, met aanbeveling dien gevangene ten strengste te doen bewaken en zijne handelingen van zeer nabij te doen nagaan.

Hiermede zoude de zaak waarschijnlijk afgeloopen zijn, althans voorloopig, ware het niet, dat vier dagen later (19 Mei 1829) de firma BAIN & Co. schriftelijk aan den Hoofd-Baljuw de teruggave van de haar toebehoorende plaat had verzocht, met bedreiging in beleefde bewoordingen van zich tot den Commissaris-Generaal te zullen wenden, indien haar verzoek niet werd ingewilligd.

Dit gaf den Hoofd-Baljuw, die nog onbekend was met de beschikking van den Commissaris-Generaal, aanleiding op denzelfden dag aan

de Regeering nadere bevelen te verzoeken, welke hem den 22sten Mei daaraanvolgende verstrekt werden en luiden:

1°. het noodige te verrichten ter voldoening aan de boven omschreven beschikking, met last ter zake nader te rapporteeren;

2°. de bewuste plaat aan den waarnemenden Luitenant-Gouverneur-Generaal op te zenden *);

3°. aan de firma BAIN & Co. mede te deelen, dat, bijaldien zij vermeende op de onder berusting van den Baljuw der Ommelanden zich bevindende plaat tot het afdrukken van bankbriefjes eenig recht van eigendom te bezitten, zij zich deswege tot de Regeering kon wenden.

De firma BAIN & Co. kende zich dat recht toe en richtte daarom een rekest aan de Regeering, houdende verzoek om teruggave van haren eigendom.

Zij kreeg de plaat terug, want deze is in den boedel van haren chef door een zijner bedienden aangetroffen, maar op welke wijze de teruggave van Regeeringswege is geschied, zulks blijkt niet.

Weder in het bezit van haren eigendom geraakt, maakte de firma daarvan toch geen gebruik. Waarschijnlijk vernam zij het een en ander nopens de zienswijze der Regeering omtrent haar voornemen en, wetende, dat het

*) Zulks is den 18^{den} Juli 1829 geschied.

geene zaak was die zienswijze te trotseeren, zag zij van hare plannen tot de uitgifte van papieren geld af. Misschien ook was BLANDFORT toenmaals de eenige op Java, die, niet alleen koperen platen kon graveeren, maar ook van dergelijke platen afdrukken wist te maken; en deze werd sedert te veel op de vingers gezien, dan dat hij ook in dat opzicht de firma BAIN & Co. zoude kunnen helpen.

Hoe dit zij, papieren geld van de veel besproken firma heeft nooit in Nederlandsch-Indië gecirculeerd.

Van 1854 tot October 1866 bestond eene leemte in het Ned.-Indische papieren geld, doordien de van gouvernementswege uitgegeven recepissen van *f* 1.— en van *f* 5.— waren ingetrokken en de Javasche Bank de bevoegdheid nog niet bezat om papieren geld van minder waarde dan *f* 10.— uit te geven.

Deze leemte wilde in 1861 de te Batavia gevestigde naamlooze vennootschap DE NEDERLANDSCH-INDISCHE ESCOMPTO MAATSCHAPPIJ aanvullen en tevens hare operatie-middelen op voordeelige wijze vermeerderen door de uitgifte van papieren geld, de waarde van *f* 2.50 en *f* 5.— vertegenwoordigende, waartoe zij de

volgende biljetten deed aanmaken. 1)

A Een biljet van $9\frac{1}{2}$ bij $7\frac{1}{2}$ centimeter, bevattende binnen een sierlijken rand op een gestreept veld:

Serie C.
Nommer 2564.

f 5.—

Ontvangen van ~~Voonder~~ de Somma van Vijf Gulden
INDISCH COURANT, om tegen intrekking dezès weder uit
te betalen.

BATAVIA, 10 September 1861

DE NEDERLANDSCH-INDISCHE ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ.

De Commissaris,

Directeuren,

Serie C. : 2564

In de vier hoeken van den rand het cijfer 5, in het midden van de boven- en benedenrand: BATAVIA, tusschen: Nederlandsch-Indische—Escompto-Maatschappij, op de zijwanden links en rechts: *Nederlandsch Indi-sche Escompto Maatschappij*. In het midden van het biljet bevinden zich op ongestreepte ondergrond de letters NIEM en in de linker benedenhoek het cijfer 5. Behalve de handteekeningen en de nommers is het geheel met wijnroode inkt gedrukt op licht blauw getint papier.

B. Een biljet van geheel gelijken vorm doch met zwarte inkt gedrukt op licht grijs, getint

1) De hooge kosten aan de afbeelding dezer biljetten verbonden, alsmede de wetenschap, dat daarvan nog eenigen in omloop kunnen zijn, hebben ons doen besluiten deze afbeeldingen niet te doen vervaardigen.

papier, eveneens gestreept, doch met verandering van de cijfers: 5 in $2\frac{1}{2}$.

Gretig maakte het publiek van dit nieuwe betaalmiddel gebruik, al beweerde ook een spotvogel, dat de letters: N. I. E. M., op de biljetten voorkomende, niet beteekenden: NEDERLANDSCH-INDISCHE ESCOMPTO MAATSCHAPPIJ, maar Never I Expect Money.

Reeds in 1859 schijnt die Maatschappij bedacht te zijn geweest op de uitgifte van biljetten aan Toonder, want in haar verslag over 1860 zegt zij: „in den loop des jaars heeft het bestuur opnieuw in rijpe overweging genomen, in hoeverre de uitgifte van papier à *f* $2\frac{1}{2}$ en *f* 5 aan Toonder, ontvangbaar binnen acht dagen na zicht, zoowel ten gerieve van het publiek, als ten bate der Maatschappij zoude kunnen strekken. Het bestuur gelooft, dat daarin evenveel waarborg voor het publiek zoude bestaan als in bank-biljetten; niettemin heeft het gemeend de zaak in verdere overweging te mogen houden tot een geschikter tijdstip.”

Dat tijdstip was volgens het bestuur in de laatste helft van 1861 aangebroken, toen het in de Bataviasche nieuwsbladen de navolgende advertentie liet plaatsen:

„De behoefte aan klein, papieren geld, welke zich na de intrekking der receptissen op Java

doet gevoelen, heeft het bestuur der NED. IND. ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ op het denkbeeld gebracht eene proeve te nemen, in hoeverre eene uitgifte van op vertoon betaalbare biljetten van f 5 en f $2\frac{1}{2}$ geschikt zou wezen om aan die behoefte eenigermate te voldoen.

„Tot uitvoering van dit denkbeeld zijn voorloopig aangemaakt en zullen in de eerste dagen van de maand September worden verkrijgbaar gesteld f 100,000 (een honderd duizend gulden), verdeeld, als volgt:

„15,000 biljetten, elk van f 5, gestempeld met de handteekening van den kommissaris, D. T. PRYCE, en van directeuren; en

„10,000 biljetten, elk van f $2\frac{1}{2}$, gestempeld met de handteekening van den kommissaris, D. J. BIJLEVELD, en van directeuren.

„Mocht de wenschelijkheid tot verdere uitgifte later blijken, dan zal van die uitgifte door middel der nieuwsbladen mededeeling worden gedaan.

„De biljetten zullen dagelijks (Zon- en feestdagen uitgezonderd) verwisselbaar zijn ten kantore der Maatschappij van 's morgens 10 tot 's namiddags 1 ure.” *)

*) Zie o. a. de *Javasche Courant* van 31 Augustus en 14 September 1861 en de *Java Bode* van 31 Augustus en 4 September 1861 No. 70 en 71. — Van het voornemen om de biljetten „binnen acht dagen na zicht” betaalbaar te stellen is alzoo afgezien.

In het verslag der ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ over het jaar der uitgifte van de biljetten, deelde de directeur nopens de aanvankelijke met die uitgifte verkregen resultaten het navolgende mede: „ik ben nu genaderd tot den laatsten maatregel, door het algemeen bestuur in het afgelopen jaar genomen; ik bedoel de uitgifte van biljetten aan toonder, betaalbaar op zicht.

„Als feiten, daarop betrekkelijk, constateert het algemeen bestuur, dat die uitgifte in November 1861 het aanvankelijk bepaald cijfer van *f* 100/m had bereikt, zooals blijkt uit de daarvan opgemaakte en door commissarissen geteekende proces-verbalen. Onder ultimo December 1861 was daarvan slechts een zeer klein bedrag in de kas teruggevloed en heeft ook bij voortdoring de inwisseling slechts hoogst zelden plaats.

„Uit dit feit vermeent het algemeen bestuur te mogen afleiden, dat het publiek met den maatregel is ingenomen en het juiste oogenblik tot uitgifte, — bepaald gebleken behoefte, — gekozen is.

„Overigens verklaart het algemeen bestuur, dat het evenzeer doordrongen was van de doeltreffendheid, als van de wettigheid van den maatregel, in verband tot de Statuten der Maatschappij, en twijfelt het geen oogenblik,

of hare aandeelhouders zullen daarmede overeenstemmen.

„Tot waarborg eener gereede inwisseling wordt steeds 30 pCt. van het uitgegeven bedrag in wettige betaalmiddelen gereserveerd.

Het voordeel, dat daaruit voor de Maatschappij zal kunnen voortvloeien, zal eerst met het nu ingetreden boekjaar [1862] eenigszins merkbaar zijn.”

Dat voordeel is echter voor de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ nimmer groot geweest, want al spoedig maakte de Regeering een einde aan hare uitgifte van biljetten.

Immers, hoezeer die uitgifte in \pm 3 maanden, hoofdzakelijk te Batavia, gelukte en het publiek aldaar gaarne van de biljetten gebruik maakte, al kon het daarmede bij 's Lands kassen niet te recht, toch gingen ook uit datzelfde publiek stemmen op, welke den maatregel der ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ afkeurden.

Zoo vindt men reeds in de *Java-bode van 16 November 1861, No. 92* een stuk, geteekend A., waarin o. a. gewezen wordt op de omstandigheid, dat de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ, ingevolgt hare Statuten, geene circulatie-, maar eene escompto- en beleenings-bank was en derhalve met de uitgifte van biljetten aan toonder, volgens dien anonymus, de bepalingen harer Statuten had overschreden. Indien de Regeering

bij de oprichting van de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ (1857) geweten had, dat men voornemens was eene volledige bank op te richten, dan zoude zij ongetwijfeld de concept-acte niet goedgekeurd hebben; want de uitgifte van biljetten aan toonder was in Nederlandsch-Indië een monopolie, toegekend aan de Javasche Bank, zoo al niet ipsis verbis, dan toch stilzwijgend.

De onbekende schrijver van dit stuk noemde de uitgifte van biljetten aan toonder door de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ eene onvoorzichtigheid, welke de ontbinding dier Maatschappij zoude kunnen ten gevolge hebben. Bestond werkelijk behoefte aan de door haar beproefde uitgifte van muntbiljetten, dan moest zij, zoo spoedig mogelijk, hare Statuten veranderen en daarop de bewilliging der Regeering trachten te erlangen. „Dat houden wij,” gaat hij voort, „voor de eenige, mogelijke voorwaarde, waaronder zij een duurzaam en uitgebreid crediet voor haar papier verwachten kan. Want, zoolang het publiek niet recht weet, waaraan zich te houden, zoolang zal de proeve als mislukt te beschouwen zijn. Thans schijnt de maatschappij nog geen gevaar te dreigen, doch, zoodra zij in staat is met een waar bank-kapitaal te werken en de Javasche Bank op den achtergrond geraakt door het groot worden van hare jongere en vrije zuster, dan zal de Regeering

wel van haar recht gebruik maken, en het aan de Javasche Bank verleende privilegie handhaven.

„Het kan niet missen, of zulks zoude nadeelig èn voor het algemeen èn voor de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ zelve zijn, en daarom herhalen wij, dat wij niets liever zouden zien dan eene regeling, die het werken van beide banken in het belang van het algemeen gedooft, — iets, wat wij nu voor eene onmogelijkheid houden.”

Nevens deze, verhieven zich nog andere stemmen, ook in Nederland, waarom de Regeering, die van oordeel was, dat vrije, door haar niet gecontroleerde emissie-banken voor Ned. Indië gevaarlijk waren, in Maart 1863 de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ uitnoodigde hare uitgifte van muntbiljetten te staken en de uitgegevene in te trekken, — een wenk, welke voor die Maatschappij genoeg was om geen enkel biljet haar kantoor meer te doen verlaten.

Inmiddels had deze Maatschappij, vernemende, hoe de Regeering over hare handelwijze dacht, reeds in 1862 een einde gemaakt aan de uitgifte harer biljetten, zooals blijkt uit haar verslag over het jaar 1863, waarin o a. voorkomt:

„In het vorige verslag deelde de directie mede, dat met de uitgifte van escompto-bons aan toonder niet verder zoude worden voortgegaan. Sedert heeft zij tengevolge eener

pertinente aanschrijving van het Gouvernement 1) tot de intrekking zelve moeten besluiten en werd daaraan gelijdelijk voldaan, met het gevolg, dat het nog in omloop zijnde bedrag op ultimo December 1863 slechts *f* 6.697,50 bedroeg. Ofschoon het aan twijfel onderhevig is, in hoeverre het Gouvernement rechtens de uitgifte dier bons zoude kunnen verbieden, en de directie hare bezwaren daartegen in eene uitvoerige memorie aan de Regeering heeft kenbaar gemaakt, zoo heeft zij toch vermeend aan den wensch der Regeering te moeten toegeven, aangezien dit gepaard ging met eene bedreiging van legale opheffing der maatschappij, waaraan de directie haar niet mocht blootstellen²⁾. Aannemende zelfs, dat het Gouvernement daartoe niet zoude zijn overgegaan, zoo bestond het gevaar van intrekking door het Gouvernement zijner toestemming om de 4 % obligatiën der Maatschappij als borgtocht voor comptabele ambtenaren te doen strekken; 3) en aangezien dit het levensbeginsel der Maatschappij vormt, mocht de directie dit niet in de waagschaal stellen."

1) Die pertinente aanschrijving bestond slechts, zooals wij boven zagen, uit eene uitnoodiging.

2) Van zoodanige bedreiging is wel sprake geweest, maar zij is nimmer officieel aan de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ medegedeeld. De woorden van het verslag: „die gepaard ging” enz. zijn derhalve minder juist gekozen.

3) *Indisch Staatsblad*, 1858, No. 114.

Allengs verdwenen sedert uit de circulatie nagenoeg alle biljetten welke niet reeds in 1863 ingewisseld werden, zoodat daarvan nog in wandeling, althans nog niet ingewisseld, waren: opult^e. Dec. 1864 voor eene waarde van *f* 2.687,50

"	"	1866	"	"	"	"	1.212,50
"	"	1867	"	"	"	"	1.117,50
"	"	1868	"	"	"	"	1.077,50
"	"	1869	"	"	"	"	1.047,50
"	"	1870	"	"	"	"	1.030,—
"	"	1871	"	"	"	"	1.002,50
"	"	1872	"	"	"	"	997,50
"	"	1873	"	"	"	"	980,—
"	"	1874	"	"	"	"	962,50
"	"	1875 6	"	"	"	"	957,50
"	"	1877	"	"	"	"	955,—
"	"	1878 80	"	"	"	"	950,—
"	"	1881	"	"	"	"	947,50
"	"	1882 93	"	"	"	"	945,—
"	"	1894	"	"	"	"	945,—

Verreweg het grootste gedeelte der biljetten, welke laatstgenoemde waarde vertegenwoordigen, is ongetwijfeld verloren geraakt. Zij zijn dan ook uiterst zeldzaam geworden en komen thans hoofdzakelijk slechts in enkele verzamelingen van papieren geld voor.

Batavia, Dec. 1894.

Mr. J. A. VAN DER CHIJS.

N^o: [REDACTED]

Thomas Bain & Co.

N^o: [REDACTED]

Ten Guilders

£10. or 15s. 6d.

BATAVIA

Ten Guilders

£10. or 15s. 6d.

JAVA

18

18

We, Thomas Bain & Co., Bankers Batavia,
Promise to pay the bearer on demand, at the Counting
Houses of Messrs H. Castellain Schaezler & Co.
in London, or Liverpool, the sum of Ten Guilders
or Fifteen shillings, and six pence, sterling.

Registered

H. Castellain Schaezler & Co. London

H. Castellain Schaezler & Co. Liverpool